

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.22.11>

Volume 9/2

2025 p. 192-211

BÜYÜK CONSTANTINUS'UN İKTİSADİ REFORMLARI

THE ECONOMIC REFORMS OF CONSTANTINE THE GREAT

Ezgigül DOĞAN ÖZTÜRK*

ÖZ

Büyük Constantinus dönemi, Roma İmparatorluk tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde atılan adımlar imparatorluğun geleceğinin şekillenmesinde kalıcı izler bırakmıştır. *Tetrarchia* Dönemi'nin ardından başlayan iktidar mücadelesini kazanarak Roma'yı yeniden güçlü bir imparatorluk haline getiren Constantinus, imparatorluğun siyasi ve dini yapısında olduğu gibi ekonomik yapısında da köklü değişiklikler yapmıştır. Constantinus, altın *solidus* ve yeni gümüş sikkeler tedavüle sokarak eski sistemdeki dengesizlikleri ve mali sorunları gidermeye çalışmıştır. Özellikle *solidus*un tedavüle girmesiyle Roma'nın para sisteminin temelleri sağlamlaştırılmış ve uzun vadede mali istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, ticaretle uğraşan ve meslek sahibi bireylerden alınan *collatio lustralis* vergisi ve senatörlerden alınan *collatio follis* vergisi gibi yeni vergi uygulamaları mali yapının güçlenmesine yardımcı olmuştur. Ancak söz konusu vergiler toplumsal kesimler üzerinde değişen etkiler yaratmış, özellikle alt sınıflara ek yük getirmiştir.

Constantinus, genellikle dini reformları ve Hristiyanlık üzerindeki etkisiyle ön plana çıkmış bir imparator olarak incelenmiştir. Ancak Constantinus'un Roma İmparatorluğu'nun ekonomik yapısını dönüştüren ve uzun vadeli etkiler bırakan önemli düzenlemeleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Constantinus'un mali yapı üzerinde yaptığı reformlarını inceleyerek bu düzenlemelerin ekonomik ve toplumsal hayata olan etkilerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda göz ardı edilen bu reformların tarihsel önemini vurgulayarak Roma İmparatorluğu'nun ekonomik gücünü yeniden sağlamlaştırmadaki etkilerini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Constantinus, İktisadi Reformlar, Solidus, Miliarensis.*

---

* Dr., E-mail: ezgidogan_2009@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2596-4554, Malatya, Türkiye.

ABSTRACT

The era of Constantine the Great is an important turning point in the history of the Roman Empire. The steps taken during this period left permanent marks in shaping the future of the empire. Constantine, who won the power struggle that started after the Tetrarchial Period and made Rome a powerful empire again, made radical changes in the economic structure of the empire, as well as in its political and religious structure. Constantine tried to correct the imbalances and financial problems in the old system by introducing gold *solidus* and new silver coins into circulation. Especially with the introduction of the *solidus*, the foundations of Rome's monetary system were solidified, contributing to long term financial stability. In addition, new tax practices such as the *collatio lustralis* tax levied on individuals engaged in trade and professions and the *collatio follis* tax levied on senators helped strengthen the fiscal structure. However, these taxes had varying impacts on different social classes, particularly placing an additional burden on the lower classes.

Constantine has generally been studied as an emperor who came to the fore with his religious reforms and his influence on Christianity. However, Constantine had important regulations that transformed the economic structure of the Roman Empire and had long-term effects. The aim of this study is to examine the reforms made by Constantine on the financial structure and to reveal the effects of these regulations on economic and social life. Additionally, it aims to emphasize the historical importance of these overlooked reforms and evaluate their impact in re-consolidating the economic power of the Roman Empire.

Keywords: *Constantine, Economic Reforms, Solidus, Miliarensis*

Giriş

Roma İmparatorluğu güçlü idari yapısı ve geniş sınırlarıyla dünya tarihindeki en etkili devletlerden biri olmuştur. Bu başarının arkasında devletin ekonomisini ayakta tutan para ve vergi sisteminin büyük rolü bulunmaktadır. Roma, MÖ III. yüzyılın başlarından itibaren ticarete kullanılan ve dökme tekniğiyle yapılan *aes signatum* isimli bronz parçalardan zamanla daha sistemli bir yapıya geçiş yapmıştır. Roma'nın erken dönemlerinde ticarete kullanılan bronz paraların yanında, MÖ 212'de ilk gümüş sikke *denarius* tedavüle girmiştir. Yine Cumhuriyet Dönemi'nde nadiren darp edilen altın sikke *aureus* Iulius Caesar (MÖ 49-44) döneminden itibaren düzenli aralıklarla darp edilmeye başlanmıştır (Tekin, 1998: 12-13; Tekin, 2009: 268-271). Roma'nın para sistemi, devletin ekonomik gücünü uzun süre korumasına yardımcı olmuş ve bu sistemdeki düzenleme ve değişiklikler Roma İmparatorluğu'nun ekonomik gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir.

Roma para yapısı imparatorluk döneminde önemli değişikliklere uğramıştır. İlk olarak Augustus döneminde, yeni bir para sistemi oluşturulmuş ve bu sistem, Roma ekonomisinin temel taşlarından biri haline gelmiştir (Elliott, 2020: 78). Bu yeni düzenleme, ekonomik düzenin sağlanması ve devletin mali gücünün artırılması amacıyla geliştirilmiştir. Yeni para sistemi dört farklı metalden oluşmaktaydı: Altın *aureus*, gümüş *denarius*, pirinç *sestertius* ile *dupondius*, bakır *as* ve daha küçük birimler. Yeni sistemde

1 *aureus* =25 *denarius*, 1 *denarius* =4 *sestertius*, 1 *sestertius* =8 *dupondius*, 1 *dupondius* =2 *as* olacak şekilde bir değer düzeni oluşturulmuştur. Ancak zamanla, pirinç *sestertius*ün çinko içeriği azalmış ve kısa sürede bronz bir sikkeye dönüşmüştür. Bakır *as* ise zamanla daha hafif hale getirilmiş ve *as*'tan daha düşük birimler ise tamamen tedavülden kalkmıştır (Tekin, 1998: 14; Tekin, 2009: 273-275; Elliott, 2020: 78). Bu durum aslında Roma'nın para birimindeki yapısal zayıflıkları ve değer kayıplarını göstermektedir. İmparator Nero (MS¹ 54-64), gümüş içeriği yaklaşık %94 olan *denarius*u dolaşıma sokarak ve *aureus*la birlikte ağırlıklarını hafifleterek para sisteminde değişiklik yapmıştır. *Aureus* bu dönemde ortalama 7.35 gram ağırlığında darp edilmeye başlanmıştır. Bu değişiklikler Roma'nın para sisteminde önemli bir değişimin başlangıcı olmuştur. İmparator Traianus (98-117) döneminde ise *denarius*ün gümüş içeriği %85 seviyesine düşürülmüştür. Marcus Aurelius (161-180) döneminde gümüş sikkelerin içeriği %74-77 arasında değişirken, Septimius Severus (193-211) ile birlikte bu düşüş daha belirgin hale gelmiştir. Severus'un darp ettirdiği *denarius*ün gümüş oranı %50'ye kadar gerilemiştir. Buna karşın *aureus* isimli altın sikkenin ağırlığı Nero döneminde olduğu gibi 7.35 gram seviyesinde darp edilmeye devam etmiştir (Jones, 1953: 294-296; Butcher ve Ponting, 2015: 204-205; Doğan, 2024: 163).

III. yüzyılın başlarında Roma'nın ekonomik yapısındaki krizler para sisteminde bir zayıflamaya ve dolayısıyla enflasyon artışına yol açmıştır. İmparator Caracalla (211-217) kardeşi ve taht ortağı Geta'yı (211) öldürdükten sonra askerlerine yüksek oranda maaş artışı yapmıştır. Bu durum değeri azalmış olan *denarius* yerine yeni bir sikke olan *antoninianus*u dolaşıma sokmasına sebep olmuştur (Oman, 1916: 37; Corbier, 2005: 334; Elliott, 2020: 78). Bu sadece askerlere maaş verme amacını taşımakla kalmamakta aslında enflasyonun etkilerini de simgelemektedir. 215 yılında piyasaya sürülen *antoninianus*ün yanı sıra altın sikke *aureus*ün da ağırlığında azalma olmuştur. Ancak, Macrinus (217-218) döneminde *antoninianus* kullanımdan kaldırılmış olsa da Elagabalus (218-222) zamanında daha düşük bir değerle tekrar piyasaya sürülmüştür. Bu gelişmeler *denarius*ün değer kaybını hızlandırmış ve Severus Alexander (222-235) döneminde *denarius*ün gümüş içeriği %35 seviyesine kadar düşmüştür (Wassink, 1991: 481). 235 yılında Maximinus Thrax'ın (235-238) iktidara gelmesiyle başlayan ve 284 yılına kadar geçen sürede yaşanan kriz boyunca gümüş sikke *denarius* hızla değer kaybetmiş ve kalaydan ibaret hale gelmiştir. 270'li yıllara gelindiğinde gümüş paranın değer kaybı *sestertius* ve *dupondius* gibi diğer Roma paralarının da tedavülden kalkmasına yol açmıştır (Doğan, 2024: 164).

Roma para sistemindeki bozulmalar, imparator Aurelianus'un (270-275) çabalarıyla bir nebze olsun düzeltilmeye çalışılmıştır. Aurelianus, para sistemini yeniden düzenlemeye yönelik adımlar atmış, daha önce %2,5'ten az gümüş içeren *antoninianus*ün yerine, gümüş oranını %5'e yükselttiği ve 3.9 gram olarak darp edilen *aurelianus*u tedavüle

¹ Bu çalışmada aksi belirtilmedikçe tüm tarihler MS (Milattan Sonra) olarak verilmiştir.

sürmüştür. Altın *aureus* ise 50 libra² oranında basılmıştır. Ancak Aurelianus'un da çabaları boşa çıkmış ve imparatorluğun para sisteminde istikrar sağlanamamıştır (Corbier, 2005: 335; Elliott, 2020: 82; Özman, 2021: 236). 284 yılında imparator olan Diocletianus (284-305), mevcut ekonomik krizi sona erdirmek için para birimi ve vergilendirme sistemine müdahalelerde bulunmuştur. Amacı, para biriminin değer kaybını durdurmak ve enflasyonu kontrol altına almaktır. 286 yılında altın *aureus* 60 libra oranında darp ettirmiş ancak yaygın bir şekilde basılmamıştır. 294 yılında 3.39 gram olan yeni gümüş sikke *argenteus* piyasaya sürmüştür. Ayrıca gümüşle yıkanmış yeni bir bakır sikke olan *nummus (follis)*³ 10.16 gram olarak tedavüle sokulmuştur (Vagi, 1999: 421; Corbier, 2005: 336; Doğan, 2024: 179). Ancak Diocletianus'un tüm müdahalelerine rağmen enflasyon, %22,9 oranına ulaşarak kontrol edilemez hale gelmişti (Doğan, 2024: 162). Bu durum ekonomide istikrarsızlığa ve para birimlerine olan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Ayrıca Diocletianus'un 301 yılında uygulamaya koyduğu para birimiyle ilgili olan kalıntılar (Chaniotis and Fujii, 2015: 227) ve aynı yıl yayınladığı *Edictum de Pretiis Rerum Venalium* (Tavan Fiyatlar Kararnamesi) ile ürün fiyatlarını kontrol altında tutmak gibi aldığı sert önlemler ekonomiyi daha da kötüleştirmiştir (Doğan, 2024: 180-191).

Roma'nın kuruluşundan itibaren ekonomik yapısının en önemli unsurlarından bir diğeri ise vergi sistemidir. Roma'nın Cumhuriyet döneminde kamu hizmetleri ücretsiz olduğu için devletin giderleri düşüktü ve ihtiyaç duyulan para, yalnızca savaş zamanlarında servet oranına göre alınan *tributum* adlı geçici bir vergiyle karşılanmıştır. Fetihlerle birlikte elde edilen ganimetler sayesinde MÖ 167'den itibaren bu vergi kaldırılmıştır. Devletin ana gelir kaynaklarını, eyaletlerden alınan düzenli *tributum* vergileri ve dolaylı vergiler (gümrük, liman, pazar ve yol geçiş ücretleri gibi) oluşturmuştur. Vergi sistemi, İmparatorluk Dönemi'nden itibaren ise önemli değişikliklere uğramıştır. Augustus, imparatorluğun her eyaletinin zenginliğini esas alan daha adil bir vergi sistemi kurmak için *census* (nüfus sayımı) yaptırmıştır. Eyalet vergilerinin toplanması için özel memurlardan oluşan bir kurul oluşturmuştur (Pulliam, 2022: 627-631). Senato eyaletlerinden elde edilen vergiler *aerarium* isimli senato hazinesine, imparator eyaletlerinin vergileri ise *fiscus* olarak adlandırılan imparatorun özel hazinesine girmiştir (İplikçioğlu, 2007: 93). Ayrıca, eski dönemlerden beri toplanan bazı dolaylı vergileri yeniden düzenlemiştir. Augustus'un yapmış olduğu vergi düzenlemeleri uzun süre yürürlükte kalmıştır. Tiberius (14-37) ve Caligula (37-41) dönemlerinde bazı dolaylı vergilerin oranlarında küçük değişiklikler yapılmış, Nerva (96-98) döneminde ise veraset vergisi oranı düşürülmüştür. Önemli bir değişiklik ise Vespasianus'un (69-79) 70 yılında mali kaynakları yeniden düzenlemesiyle yapılmıştır (Pulliam, 2022: 627-631).

² *Libra*, Latince'de "terazi" anlamına gelen ve kütle ölçümünde kullanılan bir birimdir. Kütle, bir cismin içerdiği madde miktarını ifade etmektedir. Antik Roma döneminde, maddelerin kütlesini belirlemek amacıyla temel ölçü birimi olarak libra tercih edilmiştir. Yaklaşık 323 gram ağırlığındaki bir Roma librası, dönemin ağırlık hesaplamalarında standart bir birim olarak kullanılmıştır. Rathbone, 2009: 302; Alova, 2017: 345.

³ *Nummus* isimli sikke nümismatlar tarafından çoğu zaman follis olarak da adlandırılabilir. Vagi, 1999: 421.

Augustus'un vergi reformları Roma İmparatorluğu'nun ekonomik yapısında önemli bir yer tutmuş ve uzun süre etkisini sürdürmüştür. Ancak, imparatorluğun büyümesi ve özellikle III. yüzyılda ekonomik zorlukların artması devlet gelirlerinin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu koşullar 284 yılında tahta geçen Diocletianus'un yeni ve kapsamlı düzenlemeler yapmasını gerekli kılmıştır. Diocletianus, vergilendirilebilir araziler üzerinden *iugatio* olarak adlandırılan toprak vergisini ve bireylerden alınan *capitatio* isimli kelle vergisini uygulamaya koyarak halk üzerinde vergi yükümlülüğünü artırmıştır. Bu vergilerin daha sistemli bir şekilde toplanabilmesi için imparatorluk genelinde düzenli *census* yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde vergi mükellefiyetinin kalıcı ve devredilebilir hale getirilmesi, köylülerin toprağa bağlanmasının da zeminini oluşturmuş, böylece feodal yapının ilk izleri ortaya çıkmıştır (Doğan, 2024: 166-168).

Diocletianus'un reformları, Roma İmparatorluğu'nun ekonomik krizine karşı kısa süreli bir çözüm getirmiş olsa da uzun vadede başarılı olmamıştır. Diocletianus'un ardından *Tetrarchlar* arasında yaşanan siyasi mücadelelerin sebep olduğu mali dengesizlik, halkın para birimine olan güvensizliği ve tüm çabalara rağmen enflasyonun artmaya devam etmesi tam anlamıyla bir istikrarın sağlanmasına engel olmuştur. Ancak siyasi rakiplerinin teker teker bertaraf olması sonrasında Roma'nın tek imparatoru olan Constantinus (306-337), Diocletianus'un attığı adımların eksik kalan yönlerini tamamlayacak şekilde yeni düzenlemeler başlatmıştır. Constantinus, Roma ekonomisinde istikrarı ve halkın para birimine olan güvenini artırmak amacıyla para ve vergi sisteminde değişikliklere gitmiş ve bu değişiklikler, Roma ekonomisinin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışma, Roma İmparatoru Constantinus'un ekonomik reformlarını ortaya koyarak, MS IV. yüzyılın ilk yarısındaki Roma İmparatorluğu'ndaki mali yapının dönüşüm sürecini ele almayı amaçlamaktadır. Constantinus'un, Diocletianus'un ekonomik reformlarının başarısızlıklarının ardından tedavüle soktuğu *solidus* adlı yeni altın para, Roma İmparatorluğu'ndaki para sisteminin yeniden yapılandırılmasında önemli bir adım olmuştur. Ayrıca, Constantinus'un vergi sistemindeki yenilikleri, tapınak hazinelerinin müsaderesi ve devletin mali gelirlerini artırmaya yönelik stratejileri, bu dönüşümün temelinde yer almıştır. Bu bağlamda çalışmada tespit edilen şu sorulara cevap verilmeye çalışılacaktır: Constantinus'un uyguladığı para ve vergi reformları, imparatorluğun daha önceki uygulamalarından nasıl farklılık göstermiştir? *Solidus*un tedavüle girmesi toplumsal sınıflar ve devletin mali yapısı üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır? Constantinus, bu reformlarına nereden ve nasıl kaynak bulmuştur? Bu sorulara yanıt ararken, dönemin birincil kaynakları (özellikle Eusebius, Libanius ve Sozomenus) ve nümismatik bulgular temel alınarak reformların ekonomik, toplumsal ve dini etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın özgün değeri, Constantinus'un ekonomik reformlarının, Roma İmparatorluğu'ndaki dini ve sosyal dönüşümle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu vurgulamasıdır. Böylece çalışma, Costantinus'un reformlarının Roma İmparatorluğu'nun mali yapısına etkilerini değerlendirmektedir.

Ekonomik Politikanın Temeli: *Solidus* ve Vergi Uygulamaları

Diocletianus yönetimi, III. yüzyıl ekonomik krizine karşı birçok düzenleme getirmiş olsa da bu önlemler tam anlamıyla istikrarı sağlayamamıştır. Diocletianus sonrasında ise Roma İmparatorluğu'nda artan iç savaşlar, siyasi karışıklıklar ve isyanlar gibi çeşitli olaylar nedeniyle ekonomik yapı daha da zayıflamıştır. Bu zorluklar, Batı bölgesini kontrol altında tutan Constantinus'u yeni ekonomik tedbirler almaya yöneltmiştir. Constantinus, 5.42 gram olan altın sikke *aureus* yerine, 309/310 yıllarında *solidus* adı verilen 4.5 gram ağırlığında olan yeni bir altın sikkeyi piyasaya sürmüştür (Jones, 1953: 301; Cascio, 2005: 178; Abdy, 2012: 591-592; Eichengreen, 2020: 338). Bu düzenleme, Constantinus'un ekonomide istikrarı sağlama çabasını yansıtmaktadır. Fakat rakibi Licinius bu yeni para birimini kullanmayı dini, siyasi, askeri ve ekonomik nedenlerle reddetmiş *aureus*un basımını sürdürmeye devam etmiştir (Odahl, 2004: 150; Bond, 2016: 227). Licinius'un bu ekonomik ayrışma politikası sadece ekonomide değil siyasi ve dini konularda da görülmektedir.

Resim 1. Ön yüzünde Constantinus'un miğferli ve zırlı portresinin, arka yüzünde iki Victoria figürünün yer aldığı, *solidus*⁴

*Solidus*un tedavüle girmesi Diocletianus'un para reformlarının başarısızlığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. *Solidus*⁵ terimi aslında Diocletianus'un 301 yılında yayımladığı *Edictum de Pretiis Rerum Venalium* adlı belgede yer almıştı. Bu kararname, fiyat istikrarını sağlamayı ve enflasyonu kontrol altına almayı amaçlayan bir düzenlemeydi. Kararnamede altın, ister basılmış ister basılmamış olsun bir para birimi olmaktan ziyade alınıp satılabilen kıymetli bir mal ve külçe altın olarak ele alınmıştır (Mattingly, 1946: 111; Elliott, 2020: 83; Green, 2020: 126). Bu kapsamda 1 *libra* külçe altının fiyatı 50.000 *denarius* olarak belirlenmişti (Doğan, 2024: 336). Ekonominin temelini yavaş yavaş *solidus*a dayandırılmasıyla birlikte önceleri maaşlarını aynı olarak alan askerler ve

⁴ https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_rome_RIC_vII_030ADD-Cohen641.jpg 10.02.2025.

⁵ *Solidus* teriminin asker maaşlarıyla ilişkili olduğu ve Fransızca'daki "sou" ve İngilizce "soldier" kelimelerinin etimolojik temelini oluşturduğu da ileri sürülmektedir. Bkz. Elliott, 2020: 83; Eichengreen 2020: 338.

memurlar artık *solidus* olarak ödenmesini talep etmeye başlamışlardır (Cascio, 2005: 178-179; Depeyrot, 2020: 117). Bu sorunların önüne geçilmesi ve *solidus*un tam anlamıyla ekonominin standart parası haline getirilmesi için büyük miktarlarda üretilmesi gerekmektedir. Bu noktada Constantinus, *solidus*u imparatorluğun temel para birimi haline getirmek için önemli adımlar atmıştır.

*Solidus*un dolaşıma sokulması yalnızca para sisteminde değil, aynı zamanda vergi sisteminde de köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle devletin artan mali ihtiyaçları, yeni gelir kaynaklarına duyulan gereksinimi gündeme getirmiştir. 313 yılındaki Milano Fermanı'nın ardından Constantinus ve Licinius Roma İmparatorluğu'nu resmi olarak birlikte yönetiyor gibi görünseler de aralarında derin bir iktidar mücadelesi yaşanmaktaydı. Constantinus, henüz batıyı kontrol altında tutarken mevcut gelirlerin yetersizliği karşısında ihtiyaç duyulan altını karşılamak için 314⁶ gibi erken bir tarihte kendi ürünlerini satan çiftçiler hariç, ticaretle uğraşan ya da meslek sahibi olan bireylerden altın ve gümüş şeklinde tahsil edilen *collatio lustralis* (Antik Yunanca *Chrysargyron*) isimli yeni bir vergi uygulamasını başlatmıştır. Bir diğer yeni vergi ise senatörler üzerinde uygulanan ve mükellefin toprak mülküne göre derecelendirilen *collatio follis* (ya da *collatio glebalis*) vergisidir. Bu vergi senatör sınıfının daha fazla yükümlülük üstlenmesini sağlayarak onların ekonomik gücünden faydalanmayı amaçlayan bir adım olarak değerlendirilmektedir (Jones, 1965: 229; Teall, 1967: 22; Barnes, 1981: 256; Gregory, 1991: 450). Bu vergiler, Roma İmparatorluğu'ndaki ekonomik reformların temel yapı taşlarından biri olup *solidus*un yaygınlaşmasını da sağlamıştır. Bu yeni vergi politikalarıyla birlikte Constantinus'un ekonomik müdahaleleri Batı'yla sınırlı kalmamış, ilerleyen süreçte Doğu'da da etkisini göstermeye başlamıştır.

18 Eylül 324 tarihinde Licinius'u mağlup edip imparatorluğun tek hakimi olduğunda imparatorluğun Doğu bölgelerindeki maden kaynaklarına erişerek *solidus*un kullanımını Doğu'da da yürürlüğe koymuştur (Odahl, 2004: 203; Corbier, 2005: 336; Depeyrot, 2006: 237). Madencilik faaliyetlerinin varlığına veya altının nasıl tedarik edildiğine dair edebi ve arkeolojik kanıtlar yetersiz olsa da Licinius'un yönetim alanı göz önünde bulundurularak tahminlerde bulunulabilir. 1982 yılında yapılan bir çalışmada III. yüzyıldan itibaren imparatorluğun Trans-Sahra ticaret yoluyla altın elde edilebildiği öne sürülmüştür (Garrard, 1982: 447; Borek, 2015: 61). Altın üretimi 294-313 yılları arasında yüksek bir seviyede iken, 313-330 yılları arasında bir düşüş dönemi yaşamış ancak 330 yılından Constantinus'un ölümüne (337) kadar olan sürede tekrar bir artış olmuştur (Depeyrot, 2006: 238). Genel bir değerlendirme yapılacak olursa 294-313 yılları arasındaki üretim artışının nedeni muhtemelen Diocletianus'un ekonomik reformları için duyduğu ihtiyaçtan ve sonrasında meydana gelen iç savaştan kaynaklanmış olmalıdır. 330 yılına kadar olan düşüş dönemi ise Constantinus'un Doğu'nun zenginliklerine ulaşamaması ya da Licinius'un savaş hazırlıkları esnasında doğu rezervlerini tüketmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. 337 yılına kadar olan üretim artışı ise Constantinus'un

⁶ Kronoloji için temel alınan kaynaklar için bkz. Depeyrot, 2006: 242; Harries, 2012: 137.

yeni başkent Constantinopolis'i inşa etmek, Roma'nın yeni altın parası *solidus*un değerini korumak amacıyla altın rezervlerini artırmaya yönelik politikası ve üretimi teşvik etme çabasının bir sonucu olmalıdır.

Solidus, zenginlerin lehine işlemesine ve toplumsal sınıflar arasında ekonomik eşitsizliği derinleştirmesine rağmen istikrarlı bir alışveriş aracı haline gelmiş ve XI. yüzyıla kadar ağırlığını korumuştur (Ostrogorsky, 2011: 38; Halcombe, 2017: 115). Doğu Roma Devleti'nde *nomisma* olarak adlandırılan bu para uluslararası ticarete yaygın olarak kullanılmıştır (Vasiliev, 1943: 208). İmparator I. Anastasius (491-518), *solidus*un altın içeriğini artırarak değerini pekiştirmiştir. *Solidus*un arka yüzünde yer alan darphane işaretinin sonundaki OB (*Obryzum*)⁷ lejantı sikkelerin yüksek altın içeriğine işaret etmektedir. Ağırlığını ise Constantinus Dönemi'ndeki gibi 4.5 grama sabitlemiştir (Tekin, 2021: 107). Anastasius'tan sonra gelen imparatorlar da *solidus*un değer ve istikrarını korumak için çeşitli reformlar yapmışlardır. Özellikle Iustinianus, *solidus*un uluslararası ticaretteki rolünü pekiştirmek için altın içeriğini düzenlemiş ve sikkelerin değerini istikrarlı tutmuştur. Bu tür reformlarla, *solidus*, XI. yüzyıla kadar, Roma İmparatorluğu'nun güçlü ekonomik yapısının bir simgesi olarak geniş bir coğrafyada kullanılmaya devam etmiştir (Sarris, 2006: 200-227).

VI. yüzyılda yaşamış olan Hristiyan seyyah ve Doğu Roma yazarı Kosmas Indicopleustes, *solidus*un (o dönem de *nomisma*) benzerinin hiçbir devlette bulunmadığını ve dönemin tüm devletleri tarafından değişim aracı olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca Roma sikkelerinin Hindistan'a kadar ulaştığını Roma elçisi Sopatrus ve Serendip (Sri Lanka) Kralı arasındaki bir konuşmadan örnek vererek belirtmektedir. Anlatılana göre, Serendip Kralı, Sasani ve Roma elçilerini huzuruna kabul ettikten sonra her iki elçiye de ülkelerinde genel durumun nasıl olduğunu sormuş ve hangi kralın daha güçlü olduğunu öğrenmek istemiştir. Sasani elçisi, kendi krallarının daha güçlü ve zengin olduğunu belirtirken Sopatrus, iki paranın yani *nomisma* ve *drahminin* kendisinin huzurunda olduğunu, bunları inceleyerek kimin daha güçlü olduğunu anlayabileceğini söylemiştir. Serendip kralı iki parayı da darp ettirip *nomismanın* drahmi karşısında daha değerli olduğunu görerek Romalılara övgüler yağdırmıştır (Cosmas Indicopleustes, XI). Bu anlatı, ilk bakışta *solidus*un geniş bir coğrafyada geçerliliğe sahip olduğunu ve Doğu Roma'nın güçlü ekonomik yapısını ortaya koyuyor gibi görünse de Kosmas'ın kimliği göz önüne alındığında anlatının tarihsel gerçekliği sorgulanabilir hale gelmektedir. Bu sebeple aktardığı anlatı, Doğu Roma'nın üstünlüğünü kanıtlama çabasıyla da kaynaklanmış olabilir. Öte yandan, Doğu Roma sikkelerinin Hindistan, Sri Lanka ve Doğu Afrika'ya kadar ulaştığı arkeolojik bulgularla da belgelenmiştir (Vasiliev, 1943: 208; Radhakrishnan, 1999: 8). Bu durum, Kosmas'ın anlatısının tamamen hayal ürünü olmadığını fakat abartılı bir anlatım biçimi kullandığını göstermektedir.

⁷ Latince, saf altını ifade eden bir terimdir. <https://www.latin-is-simple.com/en/vocabulary/noun/12794/07.04.2025>.

Gümüş Paralar: *miliaraensis* ve *siliqua*

Constantinus'un parayla ilgili düzenlemeleri kendisinden önceki dönemlerdeki farklı para birimlerinin ağırlık ve içeriklerinde yapılan değişikliklerle de şekillenmiştir. Diocletianus döneminde 10.16 gram olarak darp edilen *nummus*, gümüş içeriği ve ağırlığındaki azalmayla basılmaya devam etmiştir. Constantinus 307 yılından itibaren *nummus*un ağırlığını 6,8 grama, 310/311 tarihlerinde 4.5 grama, 313'te ise 3,4 grama indirmiş ve gümüş içeriğini %1'e kadar düşürmüştür. Bu, ekonomik sorunlar ve üretim maliyetlerini düşürme çabalarıyla açıklanabilir. İmparatorluğun batısında bazı durumlarda %5 gümüş içeriğiyle darp edilse de bu gümüş içeriği 320, 324, 330 tarihlerinde tekrar azalmıştır (Hendy, 1985: 462; Corbier, 2005: 337). *Tetrarchia* Dönemi'nde 294 yılında kullanıma sunulan 3.39 gram *argenteus*un üretimi yaklaşık 312 yılında sona ermiştir (Vagi, 1999: 485).

Ancak Constantinus gümüş sikke üretimini yeni iki para birimiyle artırarak tek iktidar döneminde muhtemelen 324 tarihinden sonra 72 libra *miliarensis* (*miliarense*)⁸ ve 96 libra *siliqua*⁹ gümüş sikkeleri tedavüle sokmuştur (Jones, 1965: 227; Akşit, 1970, 288; Odahl, 2004: 203). 1 *Siliqua*, *solidus*un 1/24'ü değerindeydi ve yaklaşık olarak 2,7 gram ağırlığındaydı (Darley, 2018: 1383). Bu durum, sikkelerin çeşitliliğinin arttığını ve yeni ekonomik yapılanmanın bir parçası olarak yeni tip sikkelerin piyasaya sürüldüğünü göstermektedir. *Nummus*un ağırlık ve gümüş içeriğindeki azalmalar üretim maliyetini düşürme amacını gösteriyor olsa da yeni gümüş sikkelerin tedavüle girmesi ticaretin devamlılığını sağlamaya yönelik olmalıdır.

Resim 2. Constantinus dönemi *miliarensis*¹⁰

⁸ Miliarensis veya Miliarense terimi, Constantinus'un yeni gümüş sikkelerini tanımlamak için modern numismatlar tarafından kullanılan bir terimdir. Harl, 1996: 162.

⁹ *Siliqua*, kelimesi, Latince keçi boynuzu tohumu anlamına gelmekteydi ve muhtemelen başlangıçta ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı için o dönemde bu isimle anılmamıştır. Diocletianus'un çıkarttığı *argenteusa* benzermekteydi ancak ince ve geniş dokusu farklı bir görünüme sahip olmasını sağlamıştır. Muhtemelen bu nedenle *argenteus* olarak da adlandırılmıştır. Bkz. Vagi, 1999: 485; Guest, 2005: 3, file:///C:/Users/HP/Downloads/HoxneTreasure_coinssummary.pdf 08.03.2025.

¹⁰ https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_constantinople RIC VII 099var.jpg 10.02.2025.

Resim 3. Constantinus dönemi *siliqua*¹¹

Constantinus'un Dini Politikası: Roma Ekonomisi ve Para Sistemine Etkileri

Constantinus'un ekonomik ve dini politikalarını birleştiren yaklaşımı imparatorluğun mali yapısını güçlendirmeyi amaçlarken Hristiyanlığın yükselişiyle beraber pagan kültürün zayıflamasına da yol açmıştır. Doğu'ya hâkim olduktan sonra oradaki pagan tapınakların hazinelerine el koyması ve bu kaynakları şahsi çıkarlarının yanında imparatorluk için kullanması ekonomik yapıyı güçlendirmeye yönelik bir politika olarak değerlendirilebilir (Eusebius, *Vita Constantini*, III.54.1; Rebus Bellicis, II.1; Borek, 2015: 57). İmparatorun tapınak hazinelerini müsadere etmesiyle ilgili olarak antik yazarlar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hristiyan bir piskopos olan Eusebius, Constantinus'un bu girişimlerinin sebebini onun dindar kişiliğine bağlarken, elde ettiği serveti nasıl kullandığını açıkça belirtmemektedir. Ancak imparatorluk görevlilerinin, tapınakların kapılarını, çatılarını yıkarak değerli eşyalara el koyduklarını, bunlar arasında ünlü ve oldukça değerli olanların Constantinopolis hipodromunda sergilendiğini bildirmektedir. Görevliler, kullanılabilir olan malzemeleri kazıyıp ateşte eriterek arındırmışlar, faydalı olan malzemeleri ise götürmek üzere toplamışlardır (Eusebius, *Vita Constantini*, III.54; Paradis, 2017: 36-37). Constantinopolis tarihi ve anıtları üzerine yazılmış eserlerin bir koleksiyonu olan ve X. yüzyılda derlenen Patria Constantinopolis, imparatorun tapınak müsadere si politikasını anlamamıza katkı sağlar. Eserde Constantinus tarafından yeni başkente getirilerek sergilenen heykellerin Roma, Nikomedia, Atina, Kyzikos, Caesarea, Tralles, Sardis, Mocissus, Sebasteia, Satala, Antioch, Cyprus, Crete (Girit), Rhodes, Chios (Sakız), Attaleia, Smyrna, Seleucia, Tyana, Iconium, Nicaea ve Sicilya'daki tapınaklardan getirildikleri ifade edilmektedir (Patria Constantinopolis, II.73). Constantinus'un tapınak hazinelerine el koyması hem kendisine hem de kiliselere büyük bir mali kaynak sağlamıştır. Aynı zamanda tapınakların işlevini kaybetmesine ve toplum üzerindeki etkilerinin azalmasına neden olmuştur (Paradis, 2017: 36-39). IV. yüzyıl yazarı Libanius da Constantinus'un tapınaklardan elde ettiği gelirle Constantinopolis'i inşa ettiğini ve bunun sonucunda pagan tapınaklarının yoksullaştığını belirtmektedir. Ayrıca imparator tapınaklardan elde ettikleriyle saray mensuplarına da hediyeler sunmuştur (Libanius, *Oration*, XXX). V. yüzyıl Hristiyan

¹¹ https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_thessalonica RIC VII 214.jpg 10.02.2025

yazar Sozomenus ise Eusebius ve Libanius'tan farklı olarak imparatorun askeri güce ihtiyaç duymadığını zaten saraya bağlı Hristiyan din adamlarının şehir şehir dolaşarak imparatorun kararnamelerini bildirdiklerini, bu durum karşısında da tapınak rahiplerinin en gizli yerlerden en değerli hazinelerini çıkarttıklarını, değerli metallere yapılmış olan her şeyin eritilerek kamuya aktarıldığını ifade etmektedir (Sozomenus, *Ecclesiastica Historia*, II.5). Antik yazarların verdiği bilgilere göre Constantinus tapınaklardan elde ettiği serveti sikke basımında kullanmaktan çok bir kısmını Constantinopolis'in inşasında kullanmış ve bir kısmını da kendi özel mülkiyetine (*res privata*) geçirmiştir (Paradis, 2017: 39). Yine de tapınak müsadereyi büyük miktarda altının ve gümüşün ekonomiye katılmasına sebep olmuştur. Bu hızlı para akışıyla Constantinus'un tedavüle soktuğu *solidus*, Roma'nın yeni ekonomik sisteminin temelini teşkil etmeye başlamıştır (Jones, 1953: 301; Cascio, 2005: 178; Abdy, 2012: 591-592).

Constantinus, saltanatının ilk dönemlerinde pagan tanrılara ait tasvirlerini sikkelerinde kullanmıştır. Ancak zamanla Hristiyanlığı desteklemeye başlamasıyla birlikte özellikle 312 tarihli Milvius Köprüsü Savaşı'ndan sonra Hristiyanlıkla ilişkilendirilen Chi-Rho monogramını, sikke ikonografisine dâhil etmiştir (Clark, 2009: 17). Fakat Constantinus'un sikkelerinde Chi-Rho monogramı doğrudan *solidus* üzerinde kullanılmamış, daha çok *nummus* gibi düşük değerli sikkelerde kullanılmıştır. Örneğin aşağıda (Resim 4) yer alan sikkede, Chi-Rho monogramı görülmektedir. Öte yandan *solidus*lar daha çok imparatorluk otoritesini vurgulayan ve geleneksel Roma tanrılarının tasvirlerini içeren sikkeler olarak darp edilmiştir (Resim 1). Constantinus'un sikke tasvirlerinde bir yandan Hristiyan semboller görülürken diğer yandan Sol Invictus ve Apollo gibi pagan tanrıların sembollerine de rastlanmaktadır. Nitekim MS 320–321 yıllarına kadar sikkelerinde Sol figürüne yer vermeye devam etmiştir (Cameron, 1993: 56; Clark, 2009: 21).

Bu dönemde, sadece Constantinus'un değil 324 yılına kadar meslektaşları olan Licinius'un da dini semboller konusundaki yaklaşımı dikkat çekmektedir. Licinius, Constantinus'un dini anlayışına karşı mesafeli bir tutum göstermiş, Hristiyan sembollerini kullanmayı reddetmiş ve kendi bölgesindeki sikkelerde Iuppiter tasvirini kullanmaya devam etmiştir (Vagi, 1999: 486; Odahl, 2016: 150). Böylece sikkelerdeki farklılıklar, yalnızca dini bir tercih olmayıp aynı zamanda politik ve ekonomik bir rekabetin de yansıması olarak değerlendirilebilir.

Constantinus'un ekonomi politikasını dini politikasıyla birleştirmesi vergi uygulamalarında da görülmektedir. 313 yılında Hristiyan din adamları koruma altına alınarak vergi tahsildarlığı gibi her türlü kamu görevinden muaf tutulmuşlardır (Codex Theodosianus, XVI.2.2., XVI.2.7). Bu konuda Eusebius da bir imparatorluk mektubunu aktararak din adamlarının kamusal yükümlülüklerden muaf tutulduklarını ifade etmektedir (Eusebius, *Ekklesiastike Historia*, X.7). Bu karar, Hristiyanların desteklenmesini sağlayan ve Hristiyanlık karşısındaki pagan kurumların gerilemesine yol açan bir ekonomik desteği ifade etmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım *SPES PVBLIC*

(kamu umudu) yazısını taşıyan sikkelerin arka yüzlerine de yansımıştır (Resim 4). Bu sikkeler, Constantinus'un yeni inancını açıkça ilan ettiği ilk örnekler olarak değerlendirilmektedir (Clark, 2009: 21).

Resim 4. Arka yüzünde üç noktalı sancak, sancağın üstünde *Chi-Rho* monogramının ve *Spes Pvblic* lejantının yer aldığı Constantinus dönemi *nummus* (*follis*).¹²

Sahteciliğe ve Yolsuzluğa Karşı Yasal Düzenlemeler

İmparator Constantinus'un paranın güvenilirliğini sağlamak ve artan sahtecilik faaliyetlerine karşı yasal düzenlemeler yapmak zorunda kaldığı görülmektedir. 317 tarihinde Constantinus tarafından yürürlüğe konulan bir yasa, sikkelerdeki değer düşürmeye yönelik durumlara karşı alınan önlemleri içermektedir. Yasada *solidus*un güvenilirliği yani değerinin düşürülmesi veya üzerindeki imparator portresinin daha büyük bir şekilde tasvir edilerek değer artışının olduğunun söylenmesi açık bir şekilde yasaklanarak cezasının ölüm olduğu belirtilmiştir (Codex Theodosianus, IX.22.1). Bu yaptırım, imparatorluğun para sisteminin güvenilirliğini koruma ve sikkelerin değerini düşürmeye yönelik girişimleri önleme amacı taşımaktadır. Aynı tarihte Licinius *augustus* iken her iki imparator da imparatorluğun para sisteminde otorite kurabilmek ve darphane işçileri (*monetarii*) tarafından yapılabilecek sahtecilik faaliyetlerini önlemek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmış ve onursal ünvanlarına belirli sınırlamalar getirmiştir (Bond, 2016: 228). Bu anlamda 317 yılına ait başka bir yasa maddesinde darphane işçilerinin daima düşük statüde kalacakları ve en yüksek rütbeleri alamayacakları belirtilmiştir (Codex Theodosianus, X.20.1; Codex Iustinianus, XI.8.1). Bu düzenleme her ne kadar kodekslerde Constantinus'a atfedilmiş olsa da yasada Doğu *augustus*unun yönetim bölgesine dahil olan Bithynialılara yönelik bir hitap bulunması nedeniyle bu yasanın Licinius tarafından çıkarılmış olabileceği iddia edilmektedir (Millar, 1983: 90-91; Bond, 2016: 227-228). 321 yılına tarihlenen başka bir yasa ise imparatorluk darphane işçilerinin gizlice sahte para bastıklarını iddia etmekte ve bu işçilerin yakalanarak cezalandırılmalarını emretmektedir. Aynı yasa sahtecilik yapan işçileri ihbar eden kölelere Roma vatandaşlığı verileceğini belirtmektedir (Codex Theodosianus, IX.21.1-2). 326 tarihli bir yasa maddesinde ise yine sahte para basımı büyük bir suç sayılmış ve *maiestas* (vatana ihanet) olarak değerlendirilmiştir: “Sahte döküm yoluyla para basan biri

¹² https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_constantinople RIC VII 019 2.jpg 07.02.2025

varsa, tüm mal varlığının hazinemize devredilmesini emrediyoruz. Çünkü para basma uygulamasının sadece bizim darphanelerimizde yapılmasını istiyoruz. Bu yasaya tabi olanlar maiestas suçunu işlemiş olurlar ve suçlayanlar için bir ödül belirlenmiştir. Sahte para basan biri olduğu öğrenilen kişi veya herhangi biri tarafından sahteciliği ortaya çıkarılan kişi derhal uzaklaştırılarak yakıcı alevlere teslim edilecektir.” (Codex Iustinianus, IX.24.2). Aynı tarihli bir başka yasa maddesinde ise sahte para basanların cezalandırılması emredilirken “...Böylece para basma konusundaki bu heves sadece bizim darphanelerimizde olsun.” (Codex Theodosianus, IX.21.3) ifadesini kullanarak devletin para üretimi üzerindeki tekeline vurgu yapmaktadır. Bu yasal düzenlemelerle Constantinus sahtecilik yapanları cezalandırırken ihbar edenleri ödüllendirerek imparatorluk sikkelerindeki sahteciliğin önüne geçmeye çalışmıştır. Çünkü sahte paralar ekonomik dalgalanmalara neden olarak mali sisteme zarar verebilirdi. Ayrıca imparatorluk darphanelerinin ayrıcalığını korumayı ve diğer darphanelerin faaliyetlerini sınırlandırmayı amaçlayarak para üretimini sıkı bir şekilde kendi kontrolü altında tutmaya çalışmıştır.

Vergi politikalarına gelince, zengin sınıflar vergi yükümlülüklerinden kaçınmak için memurlara rüşvet vermişler ve bunun sonucunda vergi yükünü daha düşük gelirli sınıflara aktarmışlardır. Constantinus, bu durumu fark ederek, vergi uygulamalarında adaletsizliği önlemeye çalışmıştır. 313 yılında çıkarılan bir yasada halka hitap ederek, zengin sınıfların baskısına maruz kalanların sadece ilk vergi beyanlarının kabul edileceğini bildirmiştir (Codex Theodosianus, XIII.10.1). Ancak, vergi sistemindeki yolsuzlukların önlenmesi amacıyla çıkartılan birçok yasanın etkili olmadığı bilinmektedir. Daha önceki yasalarının uygulanmadığına dair kanıt olan 331 tarihli yasa maddesinde imparator “yetkililerin açgözlü elleri derhal çekilecektir, çekileceklerini söylüyorum çünkü bu uyarıdan durmazlarsa kılıçla kesileceklerdir” ifadesiyle sert yaptırımlar uygulanacağını belirtmiştir (Codex Theodosianus, I.16.7). Ancak, bu sert ifadelerle rağmen yasaların uygulanmadığı ve yolsuzlukların devam ettiği ortaya çıkmıştır. İnsanlar, komşularını vergi kaçakçılığıyla suçlayıp ihbar ederek ödüller kazanmaya çalışmışlar, bu durum ise yolsuzlukların daha da derinleşmesine yol açmıştır (Serfontein, 2011: 135).

Constantinus'un sahtecilik ve vergi yolsuzluklarıyla mücadele etme çabaları, para biriminin ve vergi sisteminin güvenliğini sağlama adına önemli adımlar olmuştur. Ancak, bu yasaların etkili bir şekilde uygulanamaması imparatorun mali reformlarının tam anlamıyla başarıya ulaşmasını engellemiştir.

Constantinus'un Reformlarının Toplumsal ve Ekonomik Etkileri

Constantinus'un tedavüle soktuğu *solidus* zamanla ekonomik sistemin temelini teşkil etmiş olmakla birlikte, bu durum beraberinde bazı sosyo-ekonomik dengesizlikleri de getirmiştir. Özellikle zengin kesimin lehine işleyerek istifçilik yapmalarına yol açmış, daha düşük gelirli kesimlerin üzerinde ise baskı yaratarak enflasyonu etkilemiştir. Mevcut vergilerin, ödemelerin ve borçların *solidus* olarak talep edilmesi ekonomik dengesizliğe

ve fiyat artışlarına yol açmıştır. Örneğin, tüccarlar, ticari faaliyetlerinde bol miktarda dolaşımda olan gümüş paralarla kazanç sağlamalarına rağmen vergilerini bu paralarla ödeme konusunda herhangi bir kolaylık sağlanmamış ancak vergilerini ödeyebilmek için *solidus* almak zorunda kalmışlardır (Serfontein, 2011: 134). Dahası, vergilerin giderek daha fazla altın sikke şeklinde toplanması, altına erişimi sınırlı olan alt sınıflar için ciddi bir ekonomik zorluk oluşturmuştur. Bu kesimler, vergilerini ödeyebilmek için daha varlıklı bireylerden yardım talep etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum yeni bir borç döngüsünün doğmasına sebep olmuş ve aracılardan devreye girmesiyle alt sınıflar üzerinde ek bir ekonomik baskı oluşturmuştur (Fisher, 2022: 519). IV. yüzyılda yazılmış anonim bir eser olan *De rebus bellicis*'de Constantinus bu altın politikası nedeniyle sert bir dille eleştirilmiştir. Eserin yazarı altın istifçiliğinin zenginlerin servetini artırırken, yoksulların ise baskı altına girerek suça sürüklendiğini belirtmiştir (Rebus Bellicis, II.1-4).

Uygulamaya konulan *collatio Iustralis* vergisi başlangıçta yalnızca ticari faaliyetlerle uğraşanları kapsamakla birlikte, zamanla tefeciler ve fahişeler gibi düşük gelirli kesimleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Pagan yazar Zosimus, Constantinus'u sert bir dille eleştirmekte, vergi ödeme zamanı geldiğinde ödeyemeyen yoksulların işkencelere maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Zosimus'a göre, bu vergiyi ödemek için anneler, çocuklarını satmak zorunda kalmış, babalar ise kızlarını fahişe olmaya zorlamışlardır (Zosimus, *Historia Nova*, II.38.1-4). Ayrıca, Zosimus, Constantinus'un servet sahibi kişileri onlardan daha fazla gelir elde etmek amacıyla *praetor* rütbesine yükselttiğini¹³, insanların bir süre sonra artık bu ünvandan kaçmaya çalıştıklarını, şehirlerin zamanla yoksullaştığını ve terk edildiğini belirtmektedir (Zosimus, II.38.4). Buna karşın Constantinus, Hristiyan din adamlarının vergi muafiyetine benzer bir şekilde doktorlar ve öğretmenler gibi toplumun önemli meslek gruplarını da vergi yükümlülüğünden muaf tutmuş, herhangi bir aşağılamaya maruz bırakılmamaları aksi takdirde aşağılayanların para cezası ile cezalandırılacaklarını yasal düzenlemelerle belirtmiştir (Codex Theodosianus, XIII.3.1). 325 tarihinden itibaren hizmet niteliğine ve süresine bağlı olarak *veteranus*lar (emekli asker) ve bazı durumlarda eşleri de *capitatio* vergisinden muaf tutulmuşlardır (Codex Theodosianus, VII.20.4.1). İmparator ayrıca *veteranus*ların toplumda varlıklarını sürdürmelerini sağlamak ve muhtemelen tarımsal gerilemenin önüne geçmek amacıyla onları terk edilen topraklara yerleştirmiştir. Böylece vergiden muaf tutulurlarken tarımsal üretim devam etmiştir (Depeyrot, 2006: 229). İmparator, 334 yılında Constantinopolis'e hizmet etmek üzere kurduğu filonun üyelerine de benzer bir muafiyet tanımıştır (Teall, 1967: 26). Constantinus'un belirli toplumsal kesimlere yönelik sağladığı vergi muafiyetleri bu grupların ekonomik olarak güçlenmesini sağlamış olmalıdır. Özellikle din adamları, doktorlar, öğretmenler ve *veteranus*lar gibi gruplara

¹³ *Praetorluk* Geç Antik Çağ'da bir senatörlük makamıydı ve makam sahiplerinin başlıca görevleri kamu eğlenceleri düzenlemektir. Skinner, 2018: 1224. Bu ünvana sahip olan kişiler genellikle halk eğlenceleri düzenlemek için kişisel servetlerini kullanmak zorundaydılar. 327 tarihli bir yasa da *praetor*ların halk eğlenceleri düzenlemeleri ve bunun için kendi özel servetlerinden harcama yapmaları gerektiğinden, yaşlı küçük olanların ise bundan muaf olacaklarından söz edilmektedir. Codex Theodosianus, VII.4.2. Bu nedenle *praetorluk*, onursal bir unvan olarak kabul edilse de Constantinus'un yeni ekonomik düzenlemeleri *praetor*lar üzerinde mali bir yük oluşturmuş olabilir.

sağlanan ayrıcalıklar, Constantinus'un ekonomik ve sosyal yapısındaki dengeyi koruma çabası olarak değerlendirilebilir. Ancak bu uygulamaların, toplumun alt sınıfları ile varlıklı kesimleri arasındaki ekonomik farkları derinleştirdiğine dair kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

Constantinus vergi mükelleflerinin ödeme düzenini sağlamak maksadıyla onları toprakla veya belirli mesleklerle sınırlayarak ekonomik sisteme yeniden bir yük getirmiştir. İnsanlar altınla ödeme yapamadıkları için gelecekteki gelirlerinden vergi ödemelerini yapmak amacıyla aynı topraklarda veya aynı meslekte kalmaya mecbur bırakılmışlardır (Serfontein, 2011: 135). Bu durum, özellikle alt sınıfların üzerindeki ekonomik baskıyı artırmış ve toprağa bağımlı hale gelmiş zor durumdaki *colonus*ların durumunu daha da güçleştirmiştir. Diocletianus döneminde zaten toprağa bağımlı kılınan *colonus*ların, topraklarını terk etmeleri yasaklanmış ve böyle bir durumda sahiplerine tekrar gönderilmeleri yasalaştırılmıştır (Williams, 1997: 208). Constantinus'un bu uygulamaları tarımsal üretimi koruma amacı taşısa da halkın özgürlüklerini sınırlayan ve onları toprağa bağımlı hale getiren bir sistem yaratmıştır. Aynı şekilde vergi toplamada hayati öneme sahip olan *decurion*lar üzerinde de baskı artmış ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Doğdukları şehirleri terk etmeleri ve hatta izinsiz seyahat etmeleri de yasaklanmıştır. Şehri terk etmeleri durumunda servetlerinin bir kısmını veya tamamını kaybetmişlerdir (Codex Theodosianus, XII.1.12; Teall, 1967: 26).

Constantinus'un devletin gelirini artırmaya yönelik yeni düzenlemeleri halk arasında memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Sosyal sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizliğin belirginleşmesi, Batı Roma'da ticaretle uğraşan orta sınıfın zayıflamasına sebep olmuş olabilir. Bazı yazarlar, Batı Roma'nın çöküşüyle ilgili değerlendirmelerinde Constantinus'un bu uygulamalarını da etkili unsurlar arasında saymaktadırlar (Serfontein, 2011: 133-134).

Sonuç

Büyük Constantinus'un iktisadi reformları, Roma İmparatorluğu'nun Geç Antik Çağ'daki ekonomik yapısında önemli bir dönüşüm sürecini temsil etmektedir. III. yüzyılda yaşanan ekonomik krizin ve Diocletianus'un tam anlamıyla başarılı olamayan para reformlarının ardından, Constantinus mali istikrarı sağlamak adına yeni ve etkili adımlar atmıştır. *Solidus* adlı altın para birimini tedavüle sokması, Roma para sistemine istikrar kazandırmıştır. Önceki Roma altın sikkeleri özellikle *aureus* zamanla ağırlık kaybedip değerini yitirirken *solidus* uzun süre boyunca aynı ağırlık ve saflıkla darp edilerek enflasyona karşı dayanıklı bir para birimi olmuştur. Ayrıca, sahteciliğe karşı getirilen yasal düzenlemelerin ve tedbirlerin, *solidus*un değerini korumasına katkıda bulunduğu düşünülebilir. Ancak reformların her kesim için olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. *Solidus*un yaygınlaşması, zenginler için istifçilik fırsatı yaratmış, düşük gelirli kesimler üzerinde baskılar oluşturmuş ve ekonomik farkların

artmasına yol açmış olabilir. Bu süreç yeni vergi uygulamalarının etkisiyle daha da derinleşmiştir. Altın ve gümüş olarak tahsil edilen yeni vergiler Roma'daki mali istikrarı güçlendirmeye yardımcı olmuş ancak düşük gelirli kesimlere ek bir mali yük getirmiştir. Dolayısıyla bu vergi sistemlerinin toplumsal eşitsizliği artırdığı ve yükün büyük ölçüde toplumun alt sınıfları üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Constantinus'un pagan tapınaklarının hazinelerine el koyarak elde ettiği serveti mali yapıda kullanıma sokması dini politik gerilimleri de beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde, ekonomik sorunlarla başa çıkmak amacıyla *nummus*un ağırlığı ve gümüş içeriği düşürülerek üretim maliyetlerini azaltılmıştır. Ancak, gümüş sikkelerin üretiminin artırılması, yeni para birimleri olan *miliarensis* ve *siliquan*ın tedavüle girmesiyle ekonomik çeşitlilik ve güven pekiştirilmiştir.

Bu reformlar, sadece Constantinus döneminin ekonomik sorunlarına çözüm getirmekle kalmamış aynı zamanda Doğu Roma'nın ekonomik yapısının temellerini de atmıştır. Roma tarihi açısından değerlendirildiğinde *solidus*un XI. yüzyıla kadar Doğu Roma'da *nomisma* adıyla varlığını sürdürmesi, bu reformların başarısını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Abdy, R. (2012). "Tetrarchy and the House of Constantine", *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, ed. William E. Metcalf, Oxford: Oxford University Press, 584-600.
- Alova, E. (2017). *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Barnes, T.D. (1981). *Constantine and Eusebius*, ABD: Harvard University Press.
- Bond, S. (2016). "Currency and Control: Mint Workers in the Later Roman Empire" Ed. Koenraad Verboven and Christian Laes, *Work, Labour, and Professions in the Roman World*, Leiden-Boston: Brill, 227-245.
- Borek, N. (2015). "The Zygostatēs, the Solidus, and Monetary Technology in the Later Roman Empire", Queens University.
- Cameron, A. (1993). *The Later Roman Empire Ad 284-430*, London: Fontana Press.
- Cascio, L.E. (2005). "The New State of Diocletian and Constantine: from the Tetrarchy to the Reunification of the Empire", *The Cambridge Ancient History-The Crisis of Empire A.D. 193-337*, Second Edition. Vol. 12, ed. A.K. Bowman-P. Garnsey-A. Cameron, Cambridge: Cambridge University Press, 170-184.

- Chaniotis, A. and Fujii, T. (2015). "A New Fragment of Diocletian's Currency Regulation from Aphrodisias", *The Journal of Roman Studies*, 105, 227-233.
- Codex Iustinianus. (2016) Kullanılan metin ve çeviri: McGinn, T.A.J., "Ninth Book", *The Codex of Justinian*, Ed. Serena Connolly, Simon Corcoran, Michael Crawford, John Noel Dillon, Dennis P. Kehoe, Noel Lenski, Thomas A. J. McGinn, Charles F. Pazdernik, Benet Salway, Cambridge: Cambridge University Press, 2256-2452.
- Codex Theodosianus. (1952). Kullanılan metin ve çeviri: *The Theodosian Code and Novels and The Sirmondian Constitutions, I-II*, Transl. Clyde Pharr, Princeton: Princeton University Press.
- Corbier, M. (2005). "Coinage and taxation: the state's point of view, a.d. 193–337", *The Cambridge Ancient History: The Crisis of Empire A.D. 193-337*, Vol. XII, ed. Alan K. Bowman, P. Garnsey, A. Cameron, Cambridge: Cambridge University Press, 327-393.
- Cosmas Indicopleustes. (2003). *Christian Topography*, Roger Pearse, UK: Ipswich. https://www.ccel.org/ccel/pearse/morefathers/files/cosmas_11_book11.htm 17.03.2025.
- Darley, R. (2018). "Siliqua and half-siliqua", Ed. O. Nicholson, *The Oxford Dictionary of Late Antiquity*, Vol. I, Oxford: Oxford University Press.
- Depeyrot, G. (2006). "Economy and Society", Ed. Noel Lenski, *The Cambridge Companion to The Age of Constantine*, Cambridge: Cambridge University Press, 226-255.
- Depeyrot, G. (2020). "Monetary System of the "Ancient Régime" (Third to Eighteenth Centuries)", Ed. Stefano Battilossi, Youssef Cassis, Kazuhiko Yago, *Handbook of the History of Money and Currency*, Springer, 107-159.
- Doğan, E. (2024). İmparator Diocletianus Dönemi: Siyasi Olaylar ve Reformlar (284-305), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eichengreen, B. (2020). "International Currencies in the Lens of History", Ed. Stefano Battilossi, Youssef Cassis, Kazuhiko Yago, *Handbook of the History of Money and Currency*, Springer, 335-361.
- Elliott, C.P. (2020). "The Role of Money in the Economies of Ancient Greece and Rome", Ed. Stefano Battilossi, Youssef Cassis, Kazuhiko Yago, *Handbook of the History of Money and Currency*, Springer, 67-87.

- Eusebius. (1942). Ekklesiastike Historia, kullanılan metin ve çeviri: *Eusebius The Ecclesiastical History*, Vol. II, çev. J.E.L. Oulton, Loeb Classical Library, William Heinemann LTD, London, Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press.
- Eusebius. (1999). *Vita Constantini*, kullanılan metin ve çeviri: Eusebius: Life of Constantine, Transl. Cameron Averil and S.G. Hall, Oxford: Clarendon Press.
- Garrard, T. (1982). “Myth and Metrology: The Early Trans-Saharan Gold Trade,” *The Journal of African History*, 23, 443-461.
- Green, G.A. (2020). *Gold Coinage in The Roman World: Function And Production*, The University of Warwick Department of Classics and Ancient History.
- Gregory, T.E. (1991). “Chrysargyron”, Ed. Alexander P. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York-Oxford: Oxford University Press, 450.
- Guest, P. (2005). *The Late Roman Gold and Silver Coins from the Hoxne Treasure*, London: British Museum Press, file:///C:/Users/HP/Downloads/HoxneTreasure_coinssummary.pdf 08.03.2025.
- Halcombe, C. J. (2017). *Money, Coinage & Society Volume One: Early and Medieval Societies*, Santiago: Ocaso Press.
- Harl, K.W. (1996). *Coinage in The Roman Economy 300 B.C. to A.D. 700*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Harries, J. (2012). *Imperial Rome AD 284 to 363: The New Empire*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hendy, M.F. (1985). *Studies in The Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge: Cambridge University Press.
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Jones, A.H.M. (1953). “Inflation under the Roman Empire”, *The Economic History Review, New Series*, 5 (3), 293-318.
- Jones, A.H.M. (1965). *Constantine and The Conversion of Europe*, London: The English Universities Press LTD.
- Libanius, *Oration*, https://www.tertullian.org/fathers/libanius_pro_templis_02_trans.htm
- Mattingly, H. (1946). “The Monetary Systems Of The Roman Empire From Diocletian To Theodosius I”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society, Sixth Series*, 6 (3/4), 111-120.

- Millar, F. (1983). "Empire and City, Augustus to Julian: Obligations, Excuses and Status", *The Journal of Roman Studies*, 73, 76-96.
- Odahl, C.M. (2004). *Constantine and the Christian Empire*, London and New York: Routledge.
- Oman, C. (1916). "The Decline And Fall of The Denarius in The Third Century A. D.", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, Fourth Series, 16, 37-60.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özman, R. (2021). "İmparator Aurelianus ve Reformları", *Turkish Studies - History*, 16(2), 231-249.
- Paradis, D. (2017). *The Christianization of the Roman Empire Under Constantine*, Honors Thesis Submitted to the Department of History, Georgetown University.
- Patria Constantinople. (2013). Kullanılan metin ve çeviri: *Accounts of Medieval Constantinople: The Patria*, Transl. Albrecht Berger, Dumbarton Oaks Medieval Library 24, Harvard University Press.
- Pulliam, R. (2022). "Taxation in the Roman State: Rofma Devletinde Vergilendirme", çev. Duygu Özer Sarıtaş ve Mehmet Mert Özyıldırım, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 28 (1), 626-632.
- Radhakrishnan, P.V. (1999). *Roman Gold & Silver Coins From India*, Mumbai: IIRNS Publications.
- Rathbone, D. (2009). "Earnings and Costs: Living Standards and The Roman Economy (First to Third Centuries AD)", ed. A Bowman-A. Wilson, *Quantifying Roman Economy: Methods and Problems*, Oxford: Oxford University Press.
- Rebus Bellicis. (1952). Kullanılan metin ve çeviri: A Roman Reformer and Inventor: being a new text of the Treatise De Rebus Bellicis with a Translation and Introduction, Transl. E. A. Thompson, Oxford: At The Clarendon Press.
- Sarris, P. (2006). *Economy and Society in the Age of Justinian*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Serfontein, J.L. (2011). "Corruption and Fraud in The Empire of Constantine The Great Between AD 327 and AD 337", *Fundamina: A Journal of Legal History*, 17 (2), 127-138.

- Skinner, A. (2018). “Praetor”, Ed. O. Nicholson, *The Oxford Dictionary of Late Antiquity*, Vol. I, Oxford: Oxford University Press, 1224.
- Sozomenus. (1855). *Ecclesiastica Historia*, Kullanılan metin ve çeviri: *The Ecclesiastical History of Sozomen, History of The Church, From A.D. 324 to A.D. 440*, Transl. Edward Walford, Henry G. Bohn, London, 1855.
- Teall, J.L. (1967). “The Age of Constantine Change and Continuity in Administration and Economy”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 21, 11-36.
- Tekin, O. (1998). *Eskiçağda Para: Antik Nüsmatiğe Giriş*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, O. (2009). Roma Devletinde Para ve Ekonomi, *Doğu Batı Dergisi*, 49, 265-296.
- Tekin, O. (2021). “Bizans Dönemi’nde Para: Sikkeler ve Darphaneler, Money in the Byzantine Period: Coins and Mints” *Anatolia in The Byzantine Period / Bizans Döneminde Anadolu*, eds. E. Akyürek - K. Durak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vagi, D.L. (1999). *Coinage and History of the Roman Empire: C. 82 B.C.-A.D. 480*, Vol. I, London and New York: Routledge.
- Wassink, A. (1991). “Inflation and Financial Policy under the Roman Empire to the Price Edict of 301 A.D.”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 40 (4), 465-493.
- Williams, S. (1997). *Diocletian and The Roman Recovery*, New York-London: Routledge.

İnternet Kaynakları

- https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_rome_RIC_vII_030ADD-Cohen641.jpg
- https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_constantinople_RIC_VII_099var.jpg
- https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_thessalonica_RIC_VII_214.jpg
- https://www.wildwinds.com/coins/ric/constantine/_constantinople_RIC_VII_019_2.jpg
- <https://www.latin-is-simple.com/en/vocabulary/noun/12794/>